

ZMNE STRATÉGIAI VÉDELMI KUTATÓINTÉZET

ELEMZÉSEK – 2008/9

1581 Budapest Pf. 15 Tel: 432-90-92 Fax: 432-90-58

Az amerikai külpolitika és az elnökjelöltek programjai

Jelen elemzésünk szerzője a 2008. november 4-i amerikai elnökválasztás két jelöltjének külpolitikai programját ismerteti és hasonlítja össze az Egyesült Államok számára kulcsfontosságú kérdések kapcsán.

Afganisztán és Pakisztán

Az utóbbi egy év során az afganisztáni háború egyre inkább az amerikai külpolitika homlokterébe került. Ennek részben az az oka, hogy az iraki biztonsági helyzetben bekövetkezett előrelépés enyhítette az amerikai politikai-katonai vezetésre Irak miatt nehezedő nyomást. A fontosabb ok azonban magában Afganisztánban, illetve a vele szomszédos Pakisztánban keresendő. Bár az afganisztáni tálib rezsimet 2001 őszén-telén megdöntötte az Egyesült Államok, teljesen azonban sohasem tudta felszámolni a szélsőséges iszlám ideológiára épülő, a pastu törzsi területeken mélyen beágyazott mozgalmat, miként a tálibokkal szövetséges al-Káidát is csupán meggyengíteni volt képes.

2005-től kezdődően a tálibok fokozatos erősödésének és afganisztáni térnyerésének lehattunk tanúi, nem csekély mértékben annak is köszönhetően, hogy az Afganisztánnal határos, szintén pastu törzsi pakisztáni területeken biztos háttországot talált magának a mozgalom. Mindeközben a kabuli központi kormány és az őt támogató, NATO vezette nemzetközi erő, az ISAF, nem tudta, illetve nem tudja fenntartani és kiterjeszteni fennhatóságát az ország egész területére, sőt 2007 és 2008 folyamán egyre inkább defenzívába szorult.¹ Az elmúlt évek során jelentősen romlott az afganisztáni biztonsági helyzet is, amit jól érzékeltet az ISAF-erők áldozatainak növekvő száma: míg 2004-ben ez 58 főt tett ki, 2005-ben 130-at, 2006-ban 191-et, 2007-ben 233-at, 2008-ban pedig – elemzésünk elkészültéig – már 255 főt. A szakértők a sikertelenség okai között – jóllehet eltérő hangsúllyal – elsősorban a Karzai-kabinet reformtörekvéseinek kudarcát, az afgán biztonsági erők gyengeségét, a nemzetközi segélyezés alacsony hatékonyságát, a nemzetközi erők csekély létszámát, a pakisztáni központi kormányzatnak a tálibok utánpótlását biztosító törzsi területekkel szembeni nem kellően hatékony fellépését, illetve a nemzetközi közösség hibás politikáját említik. Felhívják ugyanakkor arra is a figyelmet, hogy a Karzai-kormány elleni fegyveres harc résztvevői között igen különböző motivációjú csoportokat találhatunk – iszlám nacionalistákat, hatalomra törő hadurakat, az ópiummák-termelés elleni fellépés következtében egzisztenciájukat veszítőket, megélhetési lázadókat, s az al-Káidával ideológiai vagy operatív kapcsolatokat ápoló arab és más külföldi fanatikusokat –, ami lehetőséget adhat a csoportok egy részével történő megegyezésre.

Obama Afganisztán-politikája

A terrorizmus elleni háború fő frontja a demokrata jelölt szerint Afganisztánban van. Ennek jegyében a tálibok és az al-Káida elleni harcot, illetve a kabuli központi hatalom megerősítését Iraknál is fontosabb prioritásként jelöli meg. Részben az Irakból kivonandó egységek révén csapaterősítést hajtana végre (2-3 dandár), emellett megerősítette, hogy engedélyezné az amerikai katonai akciókat az Afganisztánnal határos pakisztáni területeken is, akár a pakisztáni kormány beleegyezése nélkül is. A Pakisztánnak nyújtandó további amerikai segítséget attól tenné függővé, hogy a pakisztáni kormány milyen intézkedéseket tesz annak érdekében, hogy Pakisztán északnyugati törzsi területei ne szolgálhassanak menedékkül és utánpótlási bázisul a tálib harcosoknak és az al-Káidának.

¹ Az *International Council on Security and Development (ICOS)* szakértői szerint 2007 óta a tálib fegyveres csoportok jelenléte Afganisztán területének 54%-án tekinthető állandónak, 38%-án rendszeresnek, s csupán 8% az a terület, ahol csekély mértékű jelenlétük. Lásd www.senlisouncil.net.

McCain Afganisztán-politikája

A republikánus elnökjelölt szintén további afganisztáni csapaterősítéseket helyezett kilátásba, bár John McCain szerint a terrorizmus elleni háború fő frontja továbbra is Irak. McCain a csapaterősítés mellett hangsúlyozza az Afganisztánban alkalmazandó stratégia és taktika megváltoztatásának szükségességét, mégpedig az irakihoz hasonló „surge-stratégia”² alkalmazásával, amit iraki bevezetése idején demokrata ellenfele hevesen ellenzett. Pakisztán esetében az iszlámábádi kormánnyal és Ali Zardari elnökkel való együttműködés fontosságát hangsúlyozza, vagyis meg kell nyerni a pakisztáni vezetés támogatását a tálibok elleni harchoz. Egyértelműen azonban ő sem zárta ki eddig az egyoldalú amerikai katonai akciókat.

Irak

Az Egyesült Államok közelmúltbeli történelmének legvitatottabb és legnagyobb horderejű külpolitikai döntése Szaddám Huszein iraki hatalmának megdöntése volt. A 2003-as inváziót követő belső politikai bizonytalanság, a politikai-vallási erőszak 2006-ra a polgárháború szélére sodorták az országot, az amerikai katonai áldozatok száma pedig folyamatosan nőtt. Az amerikai politikai-katonai vezetés ezért 2007 elejétől David Patreus tábornok vezetésével csapaterősítéssel egybekötött új iraki stratégiát indított útjára. A „surge” névre keresztelt új stratégia meghozta a várt eredményt, az erőszakos cselekmények száma erőteljesen csökkent az utóbbi másfél év folyamán.³ Emellett idővel kezdték korrigálni a kezdeti, katasztrofálisnak bizonyult politikai döntéseket, mint amilyen a volt Baath-párt és a fegyveres testületek tagjainak szélnek eresztése, ami nagyban hozzájárult az erőszak terjedéséhez. Az elért eredmények ugyanakkor átmenetinek bizonyulhatnak, a politikai helyzet pedig továbbra is bizonytalan. Az ország jövője szempontjából kulcsfontosságú olajbevételek felosztása állandó konfliktusforrás. Az elfogadott iraki alkotmány ugyan leszögezi, hogy az ország területén található olaj kitermeléséből származó bevételeket a demográfiai arányok szerint kell elosztani, de a kurdok szerint ez nem vonatkozik a jövőben feltárandó olajmezőkre, csak a meglévőkre, így igyekszik Bagdad megkerülésével koncessziós szerződéseket kötni a külföldi olajvállalatokkal. Az amerikai adminisztráció azzal is kénytelen szembenézni, hogy a megerősödött, már biztosabb lábakon álló Maliki-kormány 2011-re el szeretné érni az amerikai csapatok kivonását, és ebben a közvélemény nagy része – különösen a síita többség – támogatja is őt.

Obama Irak-politikája

Barack Obama az iraki háborút elhibázott politikai döntésnek tartja, amely elvonta, elvonja a figyelmet a valódi veszélyekről. Obama annak idején ellenezte a csapaterősítést, már 2006 végén is a kötött menetrendű kivonulást tartotta célravezetőnek. Ma már elismeri, hogy a „surge” eredményes volt, de emellett továbbra is hangoztatja az amerikai csapatok mielőbbi kivonásának szükségességét. A csapatok kivonására felállított időkeretet jelenleg tizenhat hónapban határozza meg, ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a kivonulásnak óvatosnak, fokozatosnak, a biztonsági követelményeknek megfelelően kell végbemennie. Hosszú távon amerikai katonai bázis fenntartását Irakban nem tervezi.

² A 2007-es iraki „surge-stratégia” legfontosabb elemei között a 20 ezer fős csapaterősítést, a gerillák elleni új hadviselési doktrínát, illetve új parancsnokok kinevezését említi az amerikai biztonságpolitikai irodalom.

³ Az elemzők egy része szerint az erőszakos cselekmények csökkenésének a „surge-stratégia” mellett egyéb okai is vannak. Egyrészt a 2003 és 2007 közötti időszak felekezeti és etnikai összetűzési eredményeként a legtöbb erőszakos cselekmény színhelyéül szolgáló Bagdad napjainkra nagyrészt síita uralom alá került, vagyis homogénebb lett. Másrészt különböző okok miatt az elmúlt két év során Irakban meggyengült a szunnitákat támogató, s a merényletek és erőszakos cselekmények egy jelentős részéért felelős al-Káida befolyása. Harmadrészt az erőszakos cselekményekben és a gerillaháborúban részt vevő síita fegyveres szervezetek is kimerültek és/vagy taktikai okokból az (időleges) visszavonulás mellett döntöttek.

McCain Irak-politikája

John McCain kezdettől fogva az iraki háború egyik legnagyobb támogatója volt, amely értelmezése szerint a terrorizmus elleni háború fő frontja. Támogatta a „surge-stratégiát”, sőt már korábban is szorgalmazta az amerikai csapatok megerősítését. Ellenzi, hogy az amerikai kivonulásnak pontos határidőt szabjanak, a fokozatos kivonulást csakis a biztonsági helyzet javulásától tenné függővé. Emellett valamilyen formában a hosszú távú amerikai katonai jelenlét fenntartását is szükségesnek tartja Irakban.

Irán

Amióta Iránt Bush amerikai elnök 2002-ben a gonosz tengelyének egyik tagjaként aposztrofálta, az iszlám köztársaság az amerikai közel-keleti politika célkeresztjében van. Az amerikai–iráni kapcsolatokat az 1979-es iszlám forradalom óta feszültség terheli, de egy katonai konfliktus lehetőségét igazán csak a „terrorizmus elleni háború” kiszélesítése, 2003 után kezdte reális lehetőségként emlegetni az amerikai sajtó. Irán egyrésztől nukleáris programja, másrésztől a közel-keleti iszlám szélsőséges szervezetek – különösen a Hamász és a Hezbollah – támogatása miatt került fel az Egyesült Államok azon feketelistájára, amelyen a terrorizmus támogatásával gyanúsított államok szerepelnek. Ha azonban közelebbről megvizsgáljuk a térség közelmúltbeli történetét, az amerikai–iráni érdekek több ponton is konvergáltak, illetve konvergálnak. A Bush-kormányzat első időszakában arra is lehetett volna számítani, hogy az adminisztrációhoz közel álló „olajlobbi” nyitásra ösztönzi az amerikai külpolitikát. 2001. szeptember 11-e után, az afganisztáni háború idején Irán ráadásul rendkívül kooperatív volt, hiszen a tálibok és az al-Káida Irán ellenségei is egyben. Az iraki inváziót követően pedig Iránnak ugyancsak érdekében állt, hogy a szomszédos Irakban viszonylag stabil, síita dominanciájú kormány működjön, és az Irán ellenlábásainak tekinthető szunnita fegyveres csoportok, az al-Káida, valamint a kurdok ne erősödjenek meg túlságosan.

Az elmúlt nyolc év során a két ország kapcsolatára mégis alapvetően az iráni nukleáris program körüli viták nyomták rá a bélyegüket. Az iráni nukleáris program előrehaladottságáról konkrét információk nem állnak rendelkezésre. A legutóbb nyilvánosságra hozott, 2007 végén közzétett átfogó CIA-elemzés szerint Irán 2013-2015 előtt valószínűleg nem lesz képes előállítani nukleáris fegyvert. Az elmúlt nyolc év diplomáciai huzavonájából, amely egyfelől Irán, másfelől az EU-trojka, illetve a Nemzetközi Atomenergia-ügynökség között zajlott, az iráni időhúzás szándékát lehetett kiolvasni. A jelenlegi iráni vezetés ugyanis láthatóan eltökölt abban, hogy nukleáris képességekre tegyen szert, de nyilván nem kívánja eközben maga ellen hangolni az összes nagyhatalmat, így azok egymás elleni kijátszására is épít. A Bush-kormány Irán-politikáját szinte mindvégig a teljes mellőzés és párbeszéd hiánya jellemezte. Ennek eredménytelensége miatt azonban 2005-től kezdve apró jelei mutatkoztak a politika részleges revíziójának: 2008 júliusában az EU és Oroszország mellett már magas rangú amerikai tisztviselő is képviseltette magát az Iránnal folytatott 5+1-es tárgyalásokon.

Obama Irán-politikája

Barack Obama az Iránnal való közvetlen diplomáciai tárgyalások híve, és ez a Bush-kormány kritikája. A párbeszéd mellett ugyanakkor McCainhez hasonlóan továbbra is az „asztalon tartana” minden eszközt annak érdekében, hogy Irán ne tehessen szert nukleáris fegyverekre. Az esetleges diplomáciai tárgyalások azonban várhatóan igen kemények lesznek, hiszen az Obama-adminisztráció a regionális biztonsági célok tekintetében nem sokban különbözne a jelenlegi adminisztráció, illetve McCain elképzeléseihez képest. Ezt a nyár folyamán történt közel-keleti körútján is megerősítette az izraeli vezetőkkel folytatott megbeszélései után, biztosítva arról a zsidó állam vezetőit, hogy minden Iránnal kapcsolatos amerikai lépést egyeztetni fog Izraellel. Amennyiben tehát nem mutatkozna előrelépés az amerikai–iráni tárgyalásokon, Obama is erőteljes szankciók alkalmazását kezdeményezné. Ugyanakkor katonai erő alkalmazása Irán ellen, ami legfeljebb a nukleáris létesítmények

ellen intézett rakétacsapásokat jelentené, vagy egy hasonló izraeli katonai akció támogatását, jelen pillanatban valószínűtlennek tűnik, de nem lehet kizárni.

McCain Irán-politikája

McCain a Bush-kormány politikájával egyetértve szintén azon az állásponton volt, hogy Iránnal nem szabad közvetlen tárgyalásokba bocsátkozni, amíg nem függeszti fel urándúsítási programját. A republikánus elnökjelölt néhány kijelentésével még olykor a jelenlegi adminisztrációhoz képest is keményebbnek tűnt. Demokrata ellenfelét számtalanszor támadta amiatt, hogy az Iránnal való feltétlen, közvetlen tárgyalásokat szorgalmazta. Ugyanakkor az elmúlt hetekben már egyetértést mutatott külpolitikai tanácsadójának, Henry Kissingernek a véleményével, aki feltétel nélküli külügyminiszteri szintű tárgyalásokat szorgalmaz Washington és Teherán között. Amennyiben Irán továbbra sem működik együtt teljes mértékben a Nemzetközi Atomenergia-ügynökséggel, a Bush-kormányhoz hasonlóan McCain is szorgalmazza a nemzetközi szankciók kiterjesztését, illetve az erő alkalmazását sem zárja ki. Mivel az ENSZ Biztonsági Tanácsában kevés az esély arra, hogy Oroszország és Kína is felsorakozna az újabb szankciók mögé, McCain szerint a demokratikus értékeket valló szövetséges országoknak, a majdan létrehozandó „Demokráciák Ligájának” kellene cselekednie. Ugyanakkor az iráni atomprogram akut probléma, az elképzelt „Demokráciák Ligája” pedig csupán elképzelés, ráadásul a globális hatalmi viszonyokban tapasztalható erőeltolódás következtében esetleges hatékonysága is igencsak megkérdőjelezhető.

Izrael és a palesztin területek

Oly sok elődjéhez hasonlóan a Bush-kormány is örökölte a szinte végeláthatatlan izraeli–palesztin konfliktus terhét. George W. Bush hivatalba lépése előtt a Clinton-kormány szinte az utolsó pillanatig azon dolgozott, hogy megpróbálja tető alá hozni a végleges megállapodást Ehud Barak izraeli kormányfő és Jasszer Arafat palesztin elnök között. A tárgyalások kudarcáért az izraeli vezetés mellett az amerikai vezetés is – demokraták és republikánusok egyaránt – egyértelműen Arafatot hibáztatta. A második intifáda kibontakozásakor a Bush-kormány folytatta hagyományos Izrael-barát politikáját: Izrael önvédelemhez való jogosultságát hangsúlyozta, az izraeli önmérsékletre és a párbeszéd folytatására vonatkozó felhívásai mögé pedig nem tett komoly nyomásgyakorlásra alkalmas intézkedéseket. Szeptember 11-e, illetve a neokonzervatív erők megerősödése után a jobboldali Saron-kormány a Bush-adminisztráció szinte teljes támogatását élvezte egyoldalú lépésekre alapozott palesztin politikájában: az amerikai kormányzat a palesztin területek elleni kemény katonai akciókat éppúgy támogatta, mint az egyoldalú kivonulást Gázából 2005 szeptemberében.

A 2002-ben a Bush-kormány is előállt a maga béketervével. Az „Útiterv a békéhez” egy többlépcsős folyamat végén egy önálló palesztin állam létrehozását indítványozta. Az Útiterv azonban többszöri nekifutás után sem működött, mivel egyik fél sem teljesítette kötelezettségeit: a palesztin fegyveres akciók nem szűntek meg, Izrael pedig nem hagyta abba a ciszjordániai telepek bővítését, és nem kezdte meg a kivonulást a megszállt területekről. Tovább bonyolította a helyzetet, hogy a 2006 elején tartott palesztin választásokon a radikális Hamász nyert, és 2007 folyamán az egész Gázai övezetet ellenőrzése alá vonta, míg a Fatah és Abbász elnök, élvezve az USA pénzügyi támogatását is, Ciszjordániából szorította ki a Hamászt. Az Egyesült Államok által szorgalmazott szabad választások nyomán tehát egy Washington által terrorszervezetnek tekintett politikai erő került hatalomra a palesztin területek egy részén. 2007 őszén a Bush-kormány Annapolisban sikerült ugyan ismét tárgyalóasztalhoz ültetni Ehud Olmertet és Abbászt, de jelentős előrelépés nem történt. Ráadásul 2006 folyamán egy másik radikális, Izrael-ellenes iszlám politikai erő, a síita libanoni Hezbollah is rendkívül megerősödött az Izraellel folytatott néhány hetes háborúja során. A két radikális szervezet megerősödése pedig Irán befolyásának növekedését is jelentette egyben, hiszen mind a Hamász, mind a Hezbollah legfőbb támogatója (Szíria mellett) az iráni rezsim.

A libanoni háború óta ugyanakkor enyhült a feszültség Libanon és Szíria, illetve Izrael és Szíria között. A már megbukott izraeli Olmert-kormány török közvetítéssel folytatott ígéretes tárgyalásokat a Golán-fennsík kiürítéséről és az egyéb vitás kérdések rendezéséről. A bizonytalan izraeli belpolitikai helyzet miatt azonban sem a szír-, sem a palesztinkérdést illetően nem várható előrelépés az új izraeli kormány megalakulásáig. A következő amerikai adminisztrációnak tehát az évek óta egy helyben topogó békefolyamatnak kellene új lendületet adnia, amit viszont tovább nehezít a palesztinok növekvő kiábrándultsága. A két állam soha meg nem valósulni látszó opciója mellett egyre nagyobb teret nyerhet az egy állam-opció kezdeményezése.

Obama és McCain Izrael-politikája

A közel-keleti békefolyamat rendkívül háttérbe szorult Irán és Irak kérdéséhez képest az amerikai külpolitikában. A kampány során Izrael jóformán csak Irán nukleáris programja, illetve szélsőséges iszlámista szervezetekkel fenntartott kapcsolata vonatkozásában került terítékre, a palesztinkérdés kapcsán nem igazán. Mindkét jelölt többször kijelentette, hogy az Egyesült Államok Izraelre első számú közel-keleti szövetségeseként fog tekinteni továbbra is, és politikai és anyagi támogatásban fogja részesíteni, bármilyen színezetű kormány vezesse is az országot. Emellett támogatja az önálló palesztin állam létrejöttét is, de csak az Izraellel kötendő átfogó békeszerződés esetén. Barack Obama várhatóan nagyobb aktivitást tanúsítana a békefolyamat újjáélesztése érdekében, mint McCain. Ennek egyik jeleként Obamát nyári közel-keleti útjára elkísérte az a Denis Ross, aki a Clinton-kormány megbízottjaként kulcsfontosságú szerepet töltött be a békefolyamat előremozdításában. Valószínű tehát, hogy megválasztása esetén ismét külön közel-keleti megbízott kinevezésével próbálna diplomáciai offenzívát indítani. Ugyanakkor arra lehet számítani, hogy – a korábbi amerikai kísérletekhez hasonlóan – közvetítő szerepét alapvetően az izraeli fél elképzeléseivel igazítaná, ami ugyanakkor nem jelenti azt, hogy ne helyezné adott esetben komoly nyomás alá az izraeli kormányt.

Republikánus adminisztráció esetén alapvetően a jelenlegi politika folytatása várható, vagyis a legutóbb Annapolisban felújított, de megrekedt tárgyalások folytatását szorgalmazná McCain is, de alapvetően az Izrael által meghatározott ütemben. Sőt, egyes McCainhez közel álló neokonzervatív külpolitikai tanácsadók, mint Max Boot és Richard Williamson, a közelmúltban annak adtak hangot, hogy nem értenek egyet a Bush-adminisztráció jelenlegi próbálkozásaival az izraeli–palesztin tárgyalások előmozdítására, illetve a Szíriához történő közeledésre vonatkozóan.

Oroszország

A 2008. augusztusi orosz–grúz háború a hidegháború vége óta nem tapasztalt mélypontra süllyesztette az amerikai–orosz kapcsolatokat. Ez az USA számára kitüntetett jelentőségű viszonyrendszer hosszú folyamat eredményeként jutott a jelenlegi szintjére. A kezdetek sem voltak nagyon biztatóak, hiszen a Bush-adminisztráció már hivatali idejének első évében felmondta az ABM-szerződést. Az ezt követő időszakot azonban némileg váratlanul a kapcsolatok látványos javulása jellemezte. 2001. szeptember 11. – vagyis a terrorizmusellenes küzdelem – ugyanis mindkét nagyhatalmat együttműködésre készítette, hiszen a szélsőséges iszlám terrorizmus közép-ázsiai jelenléte mindkét ország számára komoly biztonságpolitikai veszélyt jelentett. 2003-tól azonban a kétoldalú kapcsolatok más irányt vettek. A nemzetközi szinten először az iraki háború, majd az USA által is támogatott színes forradalmak (Grúzia 2003, Ukrajna 2004) szítottak konfliktusokat. Ezzel párhuzamosan Oroszországon belül 2003-ban vett igazán lendületet a Putyin-féle „szuverén demokrácia” kiépítése, ami a demokratikus intézmények, valamint a nyugati gazdasági befolyás háttérbe szorításával járt. A közép-ázsiai energiaforrások és szállítási útvonalak feletti ellenőrzésre irányuló orosz ambíciókat is rossz szemmel nézi az USA. Kelet-Európában a NATO-bővítés, valamint a tervezett rakétatelepítés okozott feszültséget Oroszország és az észak-atlanti szövetség tagjai között.

2008 elején pedig Koszovó függetlenségének elismerése előrevetítette a grúziai déloszét és abház konfliktusok kiéleződését.

Obama Oroszország-politikája

Barack Obama is kemény fellépést ígér Oroszországgal szemben. Bár az augusztusi háború kitörésekor kiegyensúlyozottabban lépett fel, mint McCain – mindkét felet önmérsékletre szólítva fel –, de a következő hetekben már úgy nyilatkozott, hogy az Egyesült Államoknak egész Oroszország-politikáját felül kell vizsgálnia, mivel egy agresszív Oroszország komoly veszélyt jelent. A kemény retorika mögött részben Michael McFaul, a Stanford Egyetem Oroszország-szakértője áll, aki Obama tanácsadójaként a keményvonalas Oroszország-politika híve. Grúzia és Ukrajna NATO-tagságát, valamint a közép-európai rakétatelepítést tehát az Obama-adminisztráció is szorgalmazná. Ugyanakkor a déloszét háború lecsengésével előtérbe kerülhetnek azok az ügyek, mint például a stratégiai fegyverek radikális csökkentése és a nukleáris profileringeltatása, amelyekben Obama korábban az Oroszországgal való együttműködés erősítését helyezte kilátásba.

McCain Oroszország-politikája

A republikánus elnökjelöltnek Oroszország esetében is volt néhány olyan megnyilvánulása, amelyek alapján a jelenlegi adminisztrációnál is keményvonalasabbnak tűnt: megfontolná Oroszország kizárását a G8-akból, s Grúzia és Ukrajna NATO-tagságát is alighanem határozottabban támogatná. McCain Moszkváról alkotott véleményét jól jelzi, hogy az orosz vezetést egy alkalommal KGB-oligarchiának titulálta. Az augusztusi déloszét háború alatt a két elnökjelölt közül McCain nyilatkozott határozottabban, aki egyébként jó viszonyt ápol Szaakasvili grúz elnökkel. A republikánus elnökjelölt keményvonalas Oroszország-politikájára nagy befolyással van két meghatározó tanácsadója, Randy Scheunemann és Robert Kagan. Scheunemann az utóbbi években washingtoni lobbistaként több kelet-európai ország, köztük Grúzia NATO-felvétele érdekében tevékenykedett. Robert Kagan, a neokonzervatív történész a „Demokráciák Ligájának” egyik legfontosabb értelmi szerzője és támogatója. A létrehozni kívánt szervezet, melyet az ENSZ kritikájaként fogalmazott meg, egyfajta második ENSZ-ként funkcionálna, amennyiben az „első” nem mutatkozna elég hatékonynak és cselekvőképesnek. Az ENSZ BT-tag Oroszország és Kína természetesen alighanem egyfajta új, főleg ellenük irányuló kibővített NATO-t látnának e szervezetben. Elnökké választása esetén azonban valószínű, hogy McCain a kemény retorika mellett a nemzetközi realitásokhoz igazodva az együttműködés irányába is tenne lépéseket. Az elmúlt időszakban hallhatunk tőle erre utaló kijelentéseket is, például a stratégiai fegyverzetkorlátozásra vonatkozó tárgyalások felmelegítésére utalva. Amennyiben a McCain-adminisztráció nem akar minden nemzetközi fronton – Irán, Észak-Korea, globális felmelegedés, hogy csak néhányat említsünk – egyoldalú konfrontációt erőltetni, akkor szüksége lesz Oroszország együttműködésére.

A NATO és Európa

A transzatlanti kapcsolatokat az elmúlt nyolc évben alapvetően az USA „terrorizmusellenes” háborúja határozta meg. Szeptember 11-ét követően a „hajlandók koalícióját” preferáló amerikai külpolitika a legtöbb európai országban negatív fogadtatásra talált, legalább is a közvéleményt illetően bizonyosan. A kormányzati szinten alakuló kapcsolatok alapvetően a transzatlanti viszonyrendszerrel alkotott percepciók szerint alakultak, így kerültek egy platformra Irak ügyében a kelet-európai országok a hagyományosan atlantista Nagy-Britanniával, valamint a jobboldali kormányok által vezetett Spanyolországgal és Olaszországgal. Az iraki háború komoly törést okozott a transzatlanti kapcsolatokban, de ezek a feszültségek az idő múlásával enyhültek. Egyrészt az amerikaiak iraki nehézségei nagyrészt igazolták az európai aggályokat, az afganisztáni fronton pedig valóban komoly szüksége volt a NATO segít-

ségére az Egyesült Államoknak. Emellett nagyban előmozdította a kapcsolatok javulását az is, hogy Németországban Angela Merkel, Franciaországban pedig Nicolas Sarkozy az elődökhöz képest sokkal inkább transzatlanti nézeteket vallanak.⁴ Ugyanakkor még ez a kedvezőbb politikai légkör sem takarhatja el a jelen problémáit.

Az Egyesült Államok számára a NATO afganisztáni szerepvállalása jelenti jelenleg a legfontosabb igazodási pontot a transzatlanti viszonyrendszerben, az európai szerepvállalás mértékével azonban nincsen megelégedve. Törés mutatkozik az észak-atlanti szövetség általános jövőjéről szóló elképzelésekben is, amennyiben az USA egy földrajzilag és tartalmilag globális NATO felé való elmozdulást vizionál, a kontinentális európai országok viszont inkább ragaszkodnának a hagyományos NATO-funkciókhoz. Grúzia és Ukrajna NATO-tagsága, illetve az Oroszországhoz fűződő viszony tekintetében sincs egyetértés, mivel Németország és Franciaország nem kívánja a Moszkvával való konfrontációt túlfeszíteni. A transzatlanti kapcsolatok tekintetében sokat mondó, hogy a kampány során szinte el sem hangzott az Európai Unió kifejezés, ugyanakkor például a klímaváltozás ügyében valószínűleg bármelyik új amerikai adminisztráció nagyobb együttműködést fog tanúsítani.

Obama és McCain Európa-politikája

A két elnökjelölt közül az európai közvélemény – és hallgatólagosan a kormányok nagy része is – egyértelműen Obamát látná szívesen a Fehér Házban. Az iraki háborútól való elhatárolódása, a diplomácia és a multilaterális nemzetközi szervezetek preferálása, a globális felmelegedés elleni küzdeletről alkotott nézetei, valamint fiatalos, megnyerő stílusa tették Európában népszerűvé. Megválasztása esetén azonban az Obama-adminisztrációval sem lennének felhőtlenek a kapcsolatok. A demokrata adminisztráció is minden bizonnyal megkérné az árát az esetleges nagyobb fokú kooperációnak (a multilateralizmushoz való visszatérésnek) – például az afganisztáni szerepvállalás növelésének ügyében. A McCain-adminisztrációval kapcsolatos európai félelmek elsősorban abban gyökereznek, hogy túlságosan kemény és gyakran unilateralista fellépésével az előző adminisztráció legrosszabb hagyományait fogja követni.

Kína és a kelet-ázsiai térség

A Bush-adminisztráció nyolc éve alatt Ázsia további robusztus erősödésének lehettünk tanúi. Kína az Egyesült Államok kulcsfontosságú gazdasági partnerévé lépett elő, nemcsak kereskedelmi, hanem pénzügyi téren is. Az évről évre rekordot döntő amerikai kereskedelmi deficit finanszírozásában ugyanis Kína egyre jelentősebb részt vállalt az amerikai kötvények felvásárlása révén. A kétoldalú gazdasági kapcsolatok bővülését Kína 2001-es WTO-tagsága is előrevetítette. Az amerikai–kínai kapcsolatok egészét azonban a „stratégiai kettősség” jellemezte a Bush-kormány alatt is. George W. Bush élesen kritizálta a Clinton-kormányt a szerinte túl megengedő Kína-politikája miatt. Condoleezza Rice nemzetbiztonsági tanácsadó stratégiai versenytársként definiálta Kínát, mivel hosszú távon az ázsiai erőegyensúlyt a maga javára kívánja billenteni, és ehhez meg is lesznek az eszközei. Alátámasztani látszott a kapcsolatok lehülését prognosztizáló szakértők elemzéseit a 2001. áprilisi Hainan-szigeti incidens, melynek során egy amerikai és egy kínai katonai repülőgép összeütközése komoly diplomáciai csörtéhez vezetett.

2001. szeptember 11-ét követően azonban Kína háttérbe szorult, és a következő években a gazdasági kérdéseket leszámítva inkább Észak-Korea és Tajvan kapcsán került előtérbe. A terrorizmusellenes háborúban Kína inkább stabil, kiszámítható partner volt, ugyanakkor az USA növekvő közép-ázsiai jelenléte Kínában a regionális együttműködés erősítését (sanghaji együttműködés), valamint a haderő modernizálásának felgyorsítását ösztönözte. A

⁴ Miként közismert, az Atlanti-óceán két partja között, még inkább pedig az Európán belül folyó – az európai integráció tartalmára, az Egyesült Államokhoz fűződő viszonyra, illetve a posztbipoláris világrend kívánatos jellegére vonatkozó – vitában a biztonságpolitikai szakirodalom euro-autonomista, transzatlanti és atlantista pozíciókat különböztet meg.

2008-as tavaszi tibeti zavargások idején került Kína ismét az USA homlokterébe, ráirányítva a figyelmet a kétoldalú kapcsolatokban állandó feszültségforrásként jelen lévő kínai emberi jogi helyzetre.

Az észak-koreai nukleáris program vonatkozásában Kína megkerülhetetlen tényezőnek bizonyult. A Bush-adminisztráció hatalomra jutását követően hamar megromlottak az észak-koreai–amerikai kapcsolatok. Az új adminisztráció nem folytatta a Clinton-kormány diplomáciai erőfeszítéseit, s a dél-koreai „napfény-politikát” is kritikával illette, szeptember 11-ét követően pedig Észak-Koreát is a gonosz tengelyének tagjaként határozta meg. Az észak-koreai tárgyalások végül a kínai kezdeményezésre felállított hatoldalú tárgyalások eredményeképpen mozdultak ki a holtpontból. Ezek során az Egyesült Államok fokozatosan közeledett a Clinton-adminisztráció politikájához, s így 2007 októberére sikerült egy megállapodást tető alá hozni az észak-koreai nukleáris program felszámolásáról. Kína nélkülözhetetlen szerepet játszott a tárgyalások során, sőt 2006 novemberében az általa korábban ellenzett ENSZ-szankciókat is megszavazta a siker érdekében.

Tajvan vonatkozásában a Bush-kormány is folytatta elődei politikáját, amely formálisan az egy Kína elv tiszteletben tartását, a gyakorlatban viszont Tajvan támogatását és védelmét is jelenti. A Bush-adminisztráció alatt a Tajvannak történő fegyverzeteladások szinte zavartalanul folytatódtak, az amerikai kormány politikájából pedig az volt leszűrhető, hogy az Egyesült Államok továbbra is védelmet nyújtana a szigetországnak egy esetleges kínai katonai agresszió esetén. 2004 után mutatkozott némi törés a kétoldalú kapcsolatokban, amikor a formális függetlenséget sem elvető Csen Suj-pient másodszor is megválasztották Tajvan elnökévé. Az USA ekkor jelezte a tajvani vezetésnek, hogy csak a status quo tiszteletben tartása esetén tudja az ország védelmét biztosítani. Nem véletlen tehát, hogy az egy Kína elv kapcsán mérsékeltebb és reálisabb politikát valló Kuomintang 2008. januári újbóli hatalomra kerülését, illetve a párt jelöltjének, Ma Jing-csiounak a márciusi elnökválasztáson aratott győzelmét az Egyesült Államok kifejezetten üdvözölte.

A kelet-ázsiai térségről szólva elengedhetetlen India megemlézése. Az Egyesült Államok számára Kína ellensúlyozása miatt is kulcsfontosságú a földrésznyi demokratikus országgal való együttműködés. Az Indiával 2005-ben kötött nukleáris együttműködésről szóló megállapodást 2008 folyamán az indiai és az amerikai törvényhozás is ratifikálta. A megállapodás a két ország közötti stratégiai partnerség alapja lehet, amely globális tekintetben is meghatározhatja az elkövetkezendő évtizedeket.

Obama és McCain Kína-politikája

A republikánus és a demokrata elnökjelölt Kína politikájában nagyon kevés tartalmi különbség van. Általános a Kínával szembeni kettősség és óvatosság, ami sokkal inkább Kína puszta erejének növekedéséből, illetve az USA pozícióinak relatív gyengüléséből eredeztethető, semmint Kína elmúlt időszakban követett külpolitikájából, amely alapvetően kiszámítható és számos tekintetben együttműködő volt. Obama Kínára nem barátként és nem ellenségként, hanem leginkább versenytársként tekint. Ez egyben jelzi azt is, hogy a demokrata elnökjelölt a gazdasági kapcsolatokra koncentrál. Az amerikai pénzügyi válság reálgazdasági hatásai már most komolyan érződnek az Egyesült Államokban, ami Kína gazdasági teljesítményét is fékezi. A globális gazdasági rendszerből következő egymásrautaltság, illetve az Egyesült Államoknak a nemzetközi pénzpiacokon betöltött vezető szerepe miatt az USA-ból kiinduló válság rövid- és középtávon valószínűleg Kína gazdaságára is negatívan hat, bár ennek mélységét még nehéz előre látni. A kérdés hosszú távon az, hogy a mostanra tarthatatlanná vált globális gazdasági munkamegosztást (ti. Kína termel, az USA erején felül hitelekkel fogyaszt) módosítva Kína milyen stratégia révén próbálja majd fenntartani növekedését, s esetleg képes lesz-e hosszú távon felmutatni valamiféle vonzó gazdasági alternatívát. Habár a pénzügyi válság komoly sebet ütött az Egyesült Államok vezette globális nemzetközi rendszeren, jelenleg az USA megújulási képessége, rendelkezésre álló erőforrásai inkább azt a forgatókönyvet valószínűsítik, hogy a globális hatalmi rendszerben tapasztalható erőeltolódás nem fog drasztikusan felgyorsulni az elkövetkezendő években. Mind Obama,

mind McCain számára ugyanakkor rendkívül nehéz lesz a nemzetközi együttműködési kényszer és az akut belpolitikai gazdasági érdekek (főleg a munkahelyek védelme) között egyensúlyozni. A szabadkereskedelmi elveket valló McCainnel ilyen szempontból könnyebbnek tűnik az együttműködés, mint a protekcionista hangokat is megütő Obamával.

A gazdasági együttműködésen túl, amint Észak-Korea esete is mutatta, az Egyesült Államoknak egyre inkább szüksége lesz Kína együttműködésére a kemény biztonsági kérdések kapcsán is, Szudántól a Hormuzi-szoroson át a Dél-kínai-tengerig. Habár McCain és a republikánusok Kína kapcsán hagyományosan a biztonságpolitikai kérdésekre koncentrálnak, s a demokratáknál „héjábbnak” mutatkoznak, látnunk kell azt is, hogy a demokraták a nemzetbiztonsági kérdésekben gyakran túlkompensálnak annak érdekében, hogy ne tűnjenek hazafiatlannak. Csak példaként említjük, hogy annak idején a republikánus Nixon elnök volt az, aki a Kínához való közeledésben áttörést tudott elérni.

Latin-Amerika

George W. Bush kormányának Latin-Amerika-politikája rendkívül kevés eredményt tud felmutatni, sőt, sokak számára úgy tűnik, mintha a leköszönő adminisztráció egyszerűen elfelejtette volna a térséget. Valójában Bush a szóban forgó térségben néhány fontos kérdésben – szabad kereskedelem, bevándorlás, kábítószer-kereskedelem elleni harc – igyekezett eredményeket elérni az Egyesült Államok számára, ám komoly diplomáciai vagy gazdasági erővel nem támogatta meg a kezdeményezéseit. Az amerikai felvetések önmagukban nem voltak elegendők ahhoz, hogy a térség országai előtt álló kihívásokat hatékonyan kezeljék, s így elnyerjék a régió országainak támogatását. Jogosak azok kritikák is, melyek szerint a Bush-adminisztráció térségbeli gyenge teljesítménye is hozzájárult a latin-amerikai baloldali erők megerősödéséhez, a venezuelai Hugo Chávazzal az élen. Chávez sikere ugyanakkor nagymértékben függött és függ a kőolaj világpiaci áráról, ami a közelgő világgazdasági recesszió miatt várhatóan egy ideig el fog maradni az elmúlt évek rekordáraitól.

McCain és Obama Latin-Amerika-politikája

Mindkét jelölt a Latin-Amerika felé történő nyitást szorgalmazza. John McCain – aki egyébként a panamai csatornaövezetben született – a térségben való jártasságát hangsúlyozza, hiszen szenátorként számtalan látogatást tett a régió országaiba. Tanácsadója, Randy Scheunemann a mostani adminisztráció politikájától elhatárolódva a baloldali kormányok (Brazília, Bolívia, Argentína) felé való nyitás szükségességéről is beszélt. McCain politikájának fókuszában azonban továbbra is a hagyományos latin-amerikai ügyek (kereskedelem, bevándorlás, kábítószer) lennének. Barack Obama ezzel szemben újfajta, átfogó megközelítést és nyitást ígér, amely a térség gazdasági és szociális problémáinak orvoslását az alaptól kívánja kezdeni. Megválasztása esetén várható, hogy elnöki különmegbízottat fog kinevezni a térségre. Kérdés ugyanakkor, hogy a gazdasági gondokkal küzdő Egyesült Államoknak lesz-e elég forrása és politikai akarata a nagyszabású elképzelések véghezvitelére.

Afrika

A Bush-kormány Afrika-politikája nagyrészt a Clinton-adminisztráció politikájának folytatását jelentette. Ez a kereskedelmi kapcsolatok ösztönzését és a segélypolitika továbbvitelét jelentette. A Clinton-kormányhoz hasonlóan a leköszönő republikánus kormány sem avatkozott be tevőlegesen Afrika számtalan konfliktusába, és legfeljebb közvetítőként vagy a politikai-gazdasági nyomásgyakorlás eszközeit felhasználva erősítette jelenlétét. Kivételnek talán egyedül a Szomáliában megbúvó szélsőséges iszlámista szervezetek elleni korlátozott katonai akciókat tekinthetjük. Az amerikai diplomácia leginkább Szudán válságövezeteiben volt aktív. A dél-szudáni szakadár erők és a kartúmi központi kormány közötti 2005-ös békemegállapodás Washington hathatós közreműködésével jött létre, a dárfúri válság felszámolására pedig szintén komoly diplomáciai erőfeszítéseket tett, és jelentősen támogatta az Afrikai

ZMNE SVKI ELEMZÉSEK – 2008/9

Unió békefenntartó misszióját, igaz, eleddig kevés sikerrel. A kontinens felértékelődését mindazonáltal jelzi, hogy 2007-től önálló Afrika-parancsnokságot hoztak létre az amerikai haderőn belül, igaz, egyelőre csak csekély létszámmal és stuttgarti székhellyel.

Obama és McCain Afrika-politikája

Barack Obama három fő célkitűzést jelölt meg Afrika vonatkozásában. Az első a fekete kontinens világgazdaságba történő integrációjának elősegítése. Az amerikai gazdasági problémák miatt azonban ezen a téren is mérsékelt változásokra lehet számítani. A második terület a béke és a biztonság előmozdítása. A Clinton-kormány ezen a téren szerzett negatív tapasztalataiból (Szomália) kiindulva, az amerikai hadsereg jelenlegi leterheltségét látva (s a pénzügyi korlátokról nem is beszélve) nem valószínű azonban, hogy az Obama-adminisztráció nagyszabású akciókba kezdene. A harmadik célkitűzés a demokratikus intézmények, a civil társadalom erősítése. Az Obamával szembeni várakozások talán sehol sem olyan nagyok, mint a felmenői szülőotthonát jelentő Fekete-Afrikában, de az USA rendelkezésére álló lehetőségek és erőforrások azonban itt is korlátozottak. Ugyanakkor már önmagában az is komoly előrelépés lenne, ha az elmúlt évek gyakran egymásnak ellentmondó célkitűzéseit és erőfeszítéseit sikerülne egységes és koherens Afrika-politikává gyúrní.

John McCain adminisztrációja a jelenlegi Afrika-politika folytatását és kiterjesztését jelentené. Ez egyrészt a meglévő segélyprogramok, gazdaságösztönző programok bővítését jelenti. Másrészt a kemény biztonsági kérdéseket tekintve az Egyesült Államok várhatóan továbbra is igen korlátozott mértékben alkalmazna fegyveres erőt érdekei érvényesítésére, így leginkább a terrorizmusellenes harc keretében végrehajtott korlátozott méretű akciókra lehet számítani.